

в сучасному освітньому просторі. Констатовано, що заняття з профорієнтації сприяють формуванню в учнів означеної нозології вміння логічно мислити, збагачують активний словник, максимально розширюють уявлення про навколишній світ. Процес професійної орієнтації готує учнів зі зниженим слухом до самостійного життя, де їм щоденно доведеться наполегливо працювати, створює сприятливі умови для задоволення індивідуальних інтересів учнів і прищеплення трудових умінь і навичок.

Перспектива дослідження. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в удосконаленні процесу професійного самовизначення учнів зі зниженим слухом різних вікових груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Липа В. А. Основы коррекционной педагогики : учеб. пособ. Донецк : Лебідь, 2002. 327 с.
2. Сурдопедагогика : учеб. для студ. высш. пед. завед. / под ред. Е. Г. Речицкой. М. : ВЛАДОС, 2004. 655 с.
3. Фадеева Е. И., Ясюкевич М. И. От выбора профессии к успеху в жизни : учеб.-метод. пособ. М.: Перспектива, 2008. 125 с.

Набока Ганна Дмитрівна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта

(Олігофренопедагогіка. Логопедія)

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – **Чобанян А. В.**, канд. психол. наук

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті висвітлено особливості психічного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку. Описано специфіку мовленнєвого та мисленнєвого розвитку дітей цієї категорії. Наголошено на складності формування предметної діяльності таких дітей. Підкреслено, що в дітей з порушеннями інтелекту до початку дошкільного віку фактично зовсім не виникає предметної діяльності. Зазначено, що розвиток дітей дошкільного віку значно відстає від показників нормо-типових однолітків. Підкреслено значне відставання в інтелектуальному, фізичному, емоційному, моторному, психічному та мовленнєвому розвитку цих дошкільників.

Ключові слова: психічний розвиток, діти дошкільного віку, порушення інтелектуального розвитку.

Naboka Hanna Dmytrivna

Master's student majoring in 016 Special Education
(Oligophrenopedagogy. Speech Therapy)

Sumy State Pedagogical University

A. S. Makarenko University

Supervisor - Ph.D. psychologist. Science, art. teacher

A.V. Chobanyan

FEATURES OF MENTAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOLERS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

The article highlights the features of mental development of preschool children with intellectual disabilities. The specifics of speech and mental development of children in this category are described. The difficulties of forming the subject activity of such children are emphasized. It is emphasized that children with intellectual disabilities do not actually have any substantive activity before the beginning of preschool age. It is noted that the development of preschool children lags far behind the indicators of normal-typical peers. Significant lag in the intellectual, physical, emotional, motor, mental and speech development of these preschoolers is emphasized.

Keywords: mental development, preschool children, intellectual development disorders.

Постановка проблеми. Головною метою національної дошкільної освіти дітей є створення сприятливих умов для особистісного становлення і творчої самореалізації кожного, формування життєвої компетентності, розвитку ціннісного ставлення до світу природи, культури, людей, самого себе.

Важливе значення відіграє своєчасний розвиток і корекція психічних процесів у дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку. Ефективність цього процесу залежить від рівня підготовки фахівців-дефектологів, їхньої співпраці з батьками та близькими дитини з особливими освітніми потребами, врахування рівні індивідуальних показників у психофізичному розвитку кожного дошкільника цієї категорії.

Актуальність. У наукових працях О. Єкжанової, А. Катаєвої, Л. Кузнецової, Н. Соколової, О. Стребелевої, Л. Тищенко, Л. Шипіциної та інших висвітлено психолого-педагогічну характеристику дітей дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку. Автори наголошують на значній інертності мислення у таких дітей, відсутності інтересу до оточуючого світу, порушенні емоційного контакту з дорослими й однолітками.

В. Ковальов наголошував на бідності словникового запасу в означеній категорії дітей. У їхньому мовленні немає необхідних слів для позначення звичайних предметів та дій. Тому такі діти потребують спонукання, заохочення до контакту тощо.

Особливу увагу науковців та практиків привертає процес формування навичок самообслуговування у дошкільників з порушеннями інтелекту. Г. Каплан розглядає самообслуговування, як одне з важливих завдань виховання і навчання дошкільника, оскільки оволодіння життєво необхідними навичками та вміннями сприяє проявам самостійності та успішної соціальної адаптації дитини.

Низка дослідників вивчали проблему розвитку дрібної моторики в дітей дошкільного віку з порушеннями інтелекту. На думку С. Мухіної та Р. Нугаєвої, розвиток дрібної моторики нерозривно пов'язаний з формуванням пізнавальної сфери, а також з емоційними і вольовими процесами психіки дошкільників означеної категорії. За даними Е. Абрамова, М. Баришнікової, І. Дичківської, Д. Ельконіна, Н. Жинкіна, Р. Іванкової, А. Катаєвої, М. Кольцової, В. Лубовського, Н. Семаго, В. Синьова, О. Стребелевої та інших, у дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями рівень сформованості дрібної моторики має значний вплив на формування пізнавальної діяльності та відображається на здібності до навчання. На переконання науковців, розвиток дрібної моторики, як одне з важливих умов формування пізнавальної діяльності, надає можливість оптимальній адаптації дітей дошкільного віку до навчання в школі.

Мета статті полягає в узагальненні досліджень науковців та висвітленні специфіки психічного розвитку дошкільників із інтелектуальними порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Розвиток дитини з порушеннями інтелектуального розвитку з перших днів життя істотно відрізняється від розвитку нормальних дітей. У багатьох затримується розвиток прямостояння, тобто вони починають значно пізніше тримати голову, сидіти, стояти, ходити. Ця затримка у багатьох дітей буває досить істотною і може захоплювати не тільки весь перший, але і другий рік життя дитини. М. Матвєєва, В. Синьов і О. Хохліна стверджують, що як правило, у всіх дошкільнят з порушеннями інтелектуального розвитку спостерігається відсутність або значне зниження інтересу до навколишнього, загальна патологічна інертність, що, однак, не виключає крикливості, неспокою та дратівливості. Надалі у них не виникає інтересу до іграшок, підвішених над ліжечком або тих, які перебувають в руках дорослого. Не відбувається і своєчасного переходу до спілкування з дорослими на основі спільних дій з іграшками, не виникає нова форма спілкування, властива дитячому віку в нормі, – жестами. Це позначається на

розвитку перших дій з предметами (хапання) і сприйняття, тісно пов'язаного в цей період з хапанням. Не розвиваються своєчасно і передумови розвитку мовлення: предметне сприйняття і предметні дії, спілкування з дорослими і зокрема, домовленнєві засоби спілкування. Вчені наголошують на недорозвиненні артикуляційного апарату і фонематичного слуху в дітей дошкільного віку з порушенням інтелекту, в результаті чого в них не виникає своєчасно не тільки лепет, але й гуління. Це процеси рефлексорні, в нормі вони з'являються в найперші місяці життя дитини, протікають в основному незалежно від умов навколишнього середовища, від впливу дорослих і пов'язані безпосередньо зі станом ЦНС [3].

Водночас, Л. Шипіцина відмічає тенденції розвитку дитини з порушеннями інтелектуального розвитку ті ж, що і в їх однолітків з нормально типовим розвитком. Багато що в розвитку дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку значною мірою носить вторинний характер. При правильній організації життя такої дитини, що вимагає більш раннього включення спеціального навчання і виховання, багато дефектів розвитку можуть бути скориговані і попереджені.

За Л. Шипіциною, перцептивні дії у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку починають формуватися в дошкільному віці. На основі появи у дитини інтересу до предметів, іграшок виникають і найпростіші уявлення про їх властивості і відносини. У цьому плані переломним роком для дитини з порушеннями інтелектуального розвитку є п'ятий рік, коли вона вже може робити вибір за зразком: за кольором, формою, величиною. У окремих дітей є прогрес у розвитку цілісного сприйняття. Однак все це проявляється скоріше як тенденція розвитку. До кінця дошкільного віку лише дещо більше половини дітей з порушеннями інтелектуального розвитку досягають рівня розвитку сприйняття, характерного для початку дошкільного віку нормо-типових дітей [4].

Л. Кузнєцова виокремлювала таку важливу сторону чуттєвого пізнання як наочне мислення, що тісно пов'язане з процесом сприйняття. Для дошкільнят з порушеннями інтелекту характерним є відставання в темпі розвитку наочно-дієвого мислення. Далеко не всім дітям до кінця дошкільного періоду виявляється доступним виконання навіть таких практичних завдань, в яких дія, виконана рукою або знаряддям, прямо спрямована на досягнення практичного результату, тобто на переміщення предмета, його використання або зміну. Необхідно зазначити, що без спеціального навчання, розвиток наочно-дієвого

мислення в цих дітей незначний. До кінця дошкільного віку у них фактично відсутня можливість вирішення наочно-образних завдань.

Також Л. Кузнецова зазначала, що елементарне словесно-логічне мислення у дошкільнят розвивається уповільнено і має якісну своєрідність. По-іншому, ніж в нормі, складається співвідношення наочного і словесно-логічного мислення. Дослідниця стверджує – гра в молодшому дошкільному віці може виникнути тільки на основі предметної діяльності на певному рівні її розвитку. Однак у дітей з порушеннями інтелекту до початку дошкільного віку фактично зовсім не виникає предметної діяльності. Їх дії з предметами залишаються на рівні маніпуляцій, в більшості випадків неспецифічних. Інтерес дітей до предметів, зокрема до іграшок, виявляється короткочасним, тому що збуджує лише їх зовнішнім виглядом.

На переконання Л. Кузнецової, після п'яти років у грі з іграшками в дітей з порушеннями інтелектуального розвитку все більше місце починають займати процесуальні дії. Однак справжньої гри не виникає. Без спеціального навчання провідною діяльністю у дитини з порушеннями інтелектуального розвитку є не ігрова, а предметна. У грі спостерігається стереотипність, формальність дій, відсутній задум, немає елементів сюжету. Діти з порушеннями інтелектуального розвитку не використовують предмети-заступники, тим більше вони не можуть заміщати дії з реальними предметами зображенням дій чи промовою. У дитини дошкільного віку зазначеної категорії без спеціально організованого навчання в грі не розвивається і мовленнєва функція. Відсутнє не тільки плануюче або фіксує мовлення, але, як правило, і сполучне [2].

Варто відзначити низький розвиток мовлення в дітей означеної категорії. Відставання в мовленнєвому починається з раннього віку. Не сформовані такі передумови мовленнєвого розвитку, як предметна діяльність, інтерес до навколишнього, потреба в спілкуванні з дорослими, не сформований фонематичний слух, недостатньо розвинений артикуляційний апарат. Багато дітей з порушеннями інтелекту не починають говорити не тільки до початку дошкільного віку, а й до чотирьох-п'яти років. Для більшості дітей цієї категорії розвиток мовлення в дошкільному віці тільки починається. Перші слова в них з'являються в них після трьох років, фрази – до кінця дошкільного віку.

За О. Єкжановою, мовлення дошкільнят з порушеннями інтелектуального розвитку настільки слабо розвинене, що не може здійснювати свою найважливішу функцію – комунікативну. На жаль (і це характерно для

дошкільнят з порушеннями інтелектуального розвитку, на відміну, наприклад, від дошкільнят з порушенням слуху), недорозвинення комунікативної функції мовлення не компенсується іншими засобами спілкування, зокрема міміко-жестовим. Амімічність (відсутність міміки), погане розуміння жестів, вживання лише примітивних стандартних жестів характерне для цієї категорії дітей [1].

Висновки. Отже, розвиток дітей дошкільного віку значно відстає від показників однолітків з нормо-типовим розвитком. Вчені констатують індивідуальність у показниках цієї групи дітей і підкреслюють значні відставання в інтелектуальному, фізичному, емоційному, моторному, психічному та мовленнєвому розвитку.

Перспектива дослідження. Подальшою перспективою нашого дослідження є розроблення ефективних форм організації спеціального навчання та виховання дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екжанова Е. А. Коррекционно-развивающее обучение и воспитание дошкольников. Москва: Просвещение, 2005. 272 с.
2. Основы специальной психологии. Москва: Академия, 2002. 480 с.
3. Синьов В. М., Матвеева М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталого дитини. Київ: Знання, 2008. 359 с.
4. Шипицына Л. М. «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. СПб.: Речь, 2005. 477 с.

Небелиця Світлана Миколаївна

вихователь, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії
КЗ «Новопраська спеціальна школа
Кіровоградської обласної ради»

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ З ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН МОЛОДДЮ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто соціально-педагогічні аспекти превентивного виховання молоді та профілактики вживання ними психоактивних речовин. Наведено визначення основоположних понять проблеми дослідження. Окреслено фактори, що сприяють вживанню ПАР молоддю. Підкреслено необхідність розвитку в підлітків та молоді ресурсів (особистісних, соціально-середовищних, етико-правових), що знижують ризик девіантної поведінки. Зазначено, що профілактика залежності від ПАР використовує різноманітні види технологій: соціальні, педагогічні, психологічні.

Ключові слова: психоактивні речовини, профілактика, превентивне виховання, превентивна педагогіка, соціальна адаптація.